

Janusz Barnaś*

FENOMEN ARCHITEKTURY GAUDIEGO

THE PHENOMENON OF GAUDI'S ARCHITECTURE

Katedry nie buduje jeden człowiek, ale jest ona dziełem wielu pokoleń. Potwierdza te słowa budowa bazyliki Sagrada Familia. Prace, choć rozpoczęte w roku 1883 trwają ze zmienną intensywnością po dziś dzień. Dzieło Gaudiego również w czasach współczesnych nie traci na aktualności. Co więcej, upływający czas i dokonujące się wraz z jego upływem zmiany dodają nowych znaczeń zastosowanym rozwiązaniom.

Słowa kluczowe: architektura, secesja, fenomen, piękno

A cathedral is not built by a single man, but by the efforts of generations. The construction of the Sagrada Familia basilica is a testament to these words. Although work on it began in 1883, it is still unfinished and continues to this day. This monumental work by Gaudi is still considered a work of great importance. Moreover, the passing of time and the changes it brings to the building bring new meaning to the design solutions used by the author.

Keywords: Architecture, Secession, phenomenon, beauty

Teorie i poglądy oraz interpretacje dotyczące oddziaływania formy i przestrzeni architektonicznej na jej odbiorcę i użytkownika są różnorodne i zmieniają się wraz z rozwojem cywilizacyjnym. Spory na ten temat były i są aktualne po dziś dzień. Niezwykle pouczającym, ale i wyjątkowym przykładem podejścia do projektowania i budowania przestrzeni architektonicznej jest twórczość Gaudiego. Pomimo faktu, że korzenie jej sięgają odległego, wręcz historycznego z dzisiejszego punktu widzenia czasu wywiera ona wyjątkowe wrażenie na odbiorcach również dziś. Antonio Gaudi, a właściwie Antonio Placid Guillem i Cornet [1] żył i tworzył w Katalonii. Jest on powszechnie uważany za jednego z wiodących przedstawicieli secesji.

Specyficzny i wyjątkowy styl projektowania i podejścia do tworzenia przestrzeni architektonicznej tak charakterystyczny dla Gaudiego został ukształtowany w znaczącym stopniu przez długotrwałe i intensywne obcowanie z przyrodą w czasach młodości. Stworzony przez niego na bazie secesji styl jest na tyle wyjątkowy, że trudno go zaszkladkować – już w czasach jemu współczesnych był on kontrowersyjny [2]. Stosowane przez niego formy i motywy nawiązywały niekiedy do płynności kształtów podwodnego świata. Dziś jest on uważany niekiedy za prekursora architektury biomorficznej. Odmiana secesji Gaudiego wyróżnia się również poszukiwaniem nowych rozwiązań, głównie technicznych. Wielki wpływ na jego

* Barnaś Janusz, dr inż. arch., Politechnika Krakowska, Wydział Architektury, Instytut Projektowania Architektonicznego.

architekturę wywierała architektura gotyku, co widać w ostatnim okresie jego twórczości, kiedy bardzo często wplatał do projektów elementy tego stylu. Nie było to naśladownictwo czy też historyzm, polegający na powielaniu wcześniejszych stylów. Gaudi osiągnął coś pośredniego między secesją a gotykiem. Jego skrytym pragnieniem było rozwijanie stylu średnio-wiecznego, który nagle został przerwany przez rozkwit renesansu. Jednak Gaudi traktował gotyk w sposób selektywny wybierając jego poszczególne elementy i przekształcając je. Między innymi był zafascynowany strzelistością wież.

Z drugiej strony uważał, że duże ilości zdobień, które pojawiły się w późnym gotyku, były zapowiedzią jego upadku. Gaudi postanowił selektywnie przeszczepić określone cechy gotyku do tworzonych przez siebie dzieł. Między innymi chciał wyeliminować zewnętrzne łuki przyporowe, tak często stosowane we francuskich katedrach gotyckich. W tym celu szukał innych rozwiązań technicznych.

Trzeba stwierdzić, że jego droga twórcza i studia nad kształtem projektowanego obiektu nie były jedynie poświęcone studiom formalnym, chociaż były one dla twórcy wiodące. Wraz z narastaniem doświadczenia Gaudi eksperymentował wykorzystując regułę równowagi krzywej tańczuchowej, tworzył modele przestrzenne budynków i badał na nich siły grawitacji [3]. Testował również wytrzymałość różnych materiałów budowlanych w tym różnych odmian kamienia, jak i różne rodzaje oświetlenia. Dla osiągnięcia interesujących efektów do projektowania używał luster i fotografii. Bardzo charakterystycznym dla architektury Gaudiego sposobem zdobienia powierzchni ścian i elewacji oraz detali projektowanych obiektów jest powszechnie wykorzystywany przez niego kataloński styl mozaiki *trencadis*. Do znaczących dzieł jego autorstwa należy zaliczyć między innymi dzieła uważane za najdojrzalsze, np. Colonia Güell, Casa Mil, czy też Sagrada Familia. Co prawda nie dyskutuje się

o tym, co się komu podoba i to już od dawna [4], ale pojęcie piękna wzbogacone w czasach nowożytnych wraz z rozwojem nowych kierunków sztuki o nowe znaczenia i definicje z całą pewnością dotyczy spuścizny Antonio Gaudiego. Wydaje się niemożliwym znalezienie w historii sztuki zjawiska i przedsięwzięcia dającego się porównać z budową kościoła Sagrada Familia. Jeśli mówimy bądź to o artystach, bądź o architektach wymieniamy ich koronne – bardzo często ostatnie – dzieło. W przypadku Gaudiego jest to niemożliwe. Jego główne dzieło jest jednocześnie dziełem jego życia. Sagrada Familia towarzyszyła mu przez całe życie począwszy od listopada roku 1883, kiedy to Gaudi w wieku 31 lat przejął od Francisco Villara kierownictwo budowy [5]. Pod koniec życia Gaudi mieszkał na terenie budowy, chociaż w innej części Barcelony posiadał obszerny dom. Ani on sam, ani nikt inny nie przewidywał takiego obrotu rzeczy. Na tempo prac budowlanych decydujący wpływ miał sposób prowadzenia budowy przez Gaudiego oraz konieczność dostosowania się do istniejących i zrealizowanych fragmentów budynku w postaci krypty.

Kiedy Gaudi przejmował projektowanie i realizację obiektu w pierwszym rzędzie czynił to ze względu na zainteresowania zawodowe tym zadaniem. Był to bowiem jego pierwszy wielki projekt. Jako architekt już od pewnego czasu przejawiał zainteresowanie budynkami sakralnymi. Nie zamierzał jednak kontynuować czysto neogotyckiej koncepcji poprzednika. Miał plany daleko idących zmian, jednak wykonane już prace budowlane, jak wykopy pod kryptę oraz jej kolumny, skłoniły go do zmiany zamierzeń. Gaudi chciał nadać osi budynku inny kierunek, ale istniejące już jego fragmenty uniemożliwiły te zabiegi. Kryptę jedynie w pewnym stopniu cechuje styl Gaudiego.

Dzieło Gaudiego rozpoczyna bazująca na krypcie apsyda. Przekształcony gotyk, oczyszczony z nadmiaru form był źródłem inspiracji projektanta. Zachowany został kształt okien gotyckich, ale ich kształty

zostały zmiekkzone różnymi okrągłymi elementami. Siedem zaprojektowanych kapliczek stoi na drodze do ołtarza, który dzięki ich układowi jest przesunięty w centrum zainteresowania. Ołtarz pozbawiony jest licznych ozdób. Gaudí respektował w pełni religijne funkcje budowli sakralnych. Tworząc Sagrada Família studiował szczegółowo nie tylko zasady budownictwa sakralnego, lecz również liturgię mszy.

Na opóźnienie prac duży wpływ miała nie tylko konieczność dostosowania się do planów Villara. Przede wszystkim przyczynił się do tego sposób postępowania samego Gaudiego, budującego nie według ściśle określonego planu, ale tworzącego projekty w czasie trwania prac. Bardzo charakterystyczne jest, że na pierwszych rysunkach kościoła konstrukcja obiektu nie jest zdefiniowana. Jest tam jedynie przekazane ogólne wrażenie i nastrój planowanego kompleksu sakralnego.

Przykładem takiego nieustannie zmieniającego się, podążającego za nowymi pomysłami, sposobu projektowania i budowania Gaudiego jest projekt rozbudowy wież, będących symbolem kościoła, a teraz nawet może Barcelony. Pierwotny projekt przewidywał dwanaście takich wież, po cztery na każdej z trzech głównych elewacji. Miały one tworzyć ramę trzech portali ozdabiających każdą z fasad. Okazało się jednak, że kolumnowe wieże zbyt mocno wystawałyby nad portale. Gaudí zdecydował się je więc zaokrąglić. Rezultat jest fascynujący. Wieże zmieniają się ku górze, tracąc związek z czystym historycznie stylem gotyckim. Całą elewacja w swej strukturze dąży ku górze. Spiczaste portale wywołują wrażenie gotyckich katedr, złagodzone przez wbudowane okrągłe elementy. Rzędy okien prowadzą niczym spirala na wierzchołek wieży. Jest to zespół elementów przestrzennych budujących szalenie dynamiczną kompozycję. Każda z wież bazyliki zakończona jest głowicą. Oglądane z daleka wyglądają jak potężne mitry. Te wieże, z których każda symbolizuje jedne-

go z dwunastu apostołów, miały zwrócić uwagę na dalszą historię chrześcijaństwa. Tak jak apostołowie przemienili się w biskupów, tak zakończenie każdej z dwunastu wież przekształca się w mitrę, a cała wieża w pastorał.

To właśnie jest najbardziej charakterystyczne dla tego kościoła. Każdy z elementów kościoła spełnia drugą, dla Gaudiego być może nieporównanie ważniejszą, symboliczną funkcję. Sceny z Biblii zwykle umieszczane na katedrach pełnią funkcję ilustracyjną. Architekt tworzył nie tylko Dom Boży — miejsce spotkań dla uczczenia Boga. Chciał stworzyć katechizm z kamienia, ogromną „książkę”, którą oglądający mógłby „czytać”. W wielu miejscach ujawniają się jego skłonności do symboliki. Dwanaście wież jest tu tradycyjnym przykładem. Gaudí wyobrażał sobie świątynię jako mistyczne ciało Chrystusa. Centrum stanowi sam Chrystus, a jego symbolem we wnętrzu kościoła jest ołtarz. Chrystus jednak jest głową owego ciała, symbolizowaną przez główną wieżę katedry, a krzyż na szczycie tej wieży przypomina o zbawczym czynie Jezusa [6]. Dwanaście wież górujących nad fasadami odpowiada całemu chrześcijaństwu reprezentowanemu przez apostołów.

To wszystko trzeba sobie naturalnie wyobrazić. Gaudí nie zdołał nawet ukończyć apsydy. Fasada wschodnia, od której rozpoczęto prace pod jego kierunkiem, również pozostała niekompletna. W momencie śmierci architekta stały dopiero trzy z czterech wschodnich wież. Z planowanych trzech fasad Gaudí sam daleko dopracował jedynie wschodnią. Reszta egzystowała długie lata tylko w formie planu i gipsowego modelu (zniszczonego przez pożar podczas wojny domowej w Hiszpanii i później zrekonstruowanego). W momencie rozpoczęcia prac Gaudiego przepełniały optymistyczne nadzieje, co do terminu zakończenia robót. Jeszcze w 1886 roku sądził, że możliwe jest ukończenie, Sagrada Família w ciągu 10 lat, jeśli rocznie otrzyma do dyspozycji 360 tysięcy

pesetów. Z powodu organicznej formy budowli oraz niepowtarzalności detali architektonicznych (tak jak w naturze żaden z nich nie jest identyczny i musi być osobno rzeźbiony) do dziś nie zdołano jej ukończyć. Kolejne wyznaczane terminy również ze względu na brak finansowania trudnych do oszacowania i skosztowania, bo przecież unikalnych w swoim rodzaju, prac budowlanych były przesuwane. Obecnie prace finansowane są z opłat za zwiedzanie będącej jeszcze placem budowy świątyni, subwencji przyznawanych przez rząd hiszpański i kataloński oraz Unię Europejską. Ukończenie prac, które obejmują również wyburzenie jednego z sąsiadujących kwartałów zabudowy mieszkaniowej i umieszczenie tam zespołu wejściowego do świątyni wraz symbolicznym mostem nad zaprojektowanym pod nim czyściszem przewidziane jest około roku 2020.

Jak mawiał sam twórca *katedry nie buduje jeden człowiek, ale jest ona dziełem wielu pokoleń* [7]. Tak jest w przypadku bazyliki Sagrada Familia. Prace trwają, choć ze zmienną intensywnością nieprzerwanie od roku, 1883 kiedy to Antonio Gaudí przejął od Francisco Villara kierownictwo nad wykonaniem projektu i budową obiektu i trwają po dziś dzień. Sagrada Familia stała się dla Barcelony takim samym symbolem, jakim jest Wieża Eiffla dla Paryża. Kolejne pokolenia budowniczych w czasie trwającej nieprzerwanie przez prawie 140 lat budowy wносиły i nadal wnoszą swój indywidualny wkład w jej kształt zachowując główną ideę autora projektu, sprawiając że obiekt ten również w czasach współczesnych nie traci na aktualności. Co więcej, upływający czas i dokonujące się wraz z jego upływem zmiany dodają nowych znaczeń zastosowanym rozwiązaniom.

PRZYPISY

[1] X. Güell Xavier, *Antonio Gaudí*, Zurich, Monachium, 1987.

[2] *W pracach Gaudiego zdumiewało to, że choć nikogo nie zachwycaly, to jednak nikt nie ośmielił się powiedzieć tego wprost, ponieważ jego styl sam się broni.* – Francesc Pujol, Antonio Gaudí, <http://www.deagostini.pl/>, wydanie internetowe.

[3] *Antonio Gaudí prowadził więc własne, domowe eksperymenty z przenoszeniem ciężarów na różne elementy. W tym celu miał pokój, w którym zawieszono były skomplikowane sieci ciężarków i sznurków. System ten pozwolił Gaudiemu na eksperymentowanie z rozwiązaniami technicznymi i wyznajdowanie tych najlepszych bez przeprowadzenia długotrwałych obliczeń ani tym bardziej używania komputerów do wykonywania symulacji wirtualnych,* Antonio Gaudí, sylwetki, <http://www.sztuka-architektury.pl>.

[4] *De gustibus non est disputandum* – W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, <http://www.deagostini.pl/>, wydanie internetowe.

[5] R. Zerbst, *Antonio Gaudí*, Benedikt Taschen Verlag GmbH, Köln 1985.

[6] G. R. Collins, *Antonio Gaudí*, Benedikt Taschen Verlag GmbH, Ravensburg 1962.

[7] Antonio Gaudí, sylwetki, <http://www.sztuka-architektury.pl>.

BIBLIOGRAFIA

Zerbst R., *Antonio Gaudí*, Benedikt Taschen Verlag GmbH, Köln 1985.

Collins G. R., *Antonio Gaudí*, Benedikt Taschen Verlag GmbH, Ravensburg 1962.

Güell X., *Antonio Gaudí*, Zurych, Monachium 1987.